З англійської переклала Орися Божко

Із гучними дзвонами, які підняли ластівок, Свято Літа прийшло до приморського міста Омелас, що ясніло своїми баштами. На човнах у бухті майоріли прапори. Вулицями між будинками із червоними дахами і вибіленими стінами, між старими, поростими мохом садами і серед алей, повз великі парки і громадські будівлі ішли процесії. Деякі були статечні: старі люди у довгих прямих одежах рожево-бузкового і сірого кольорів, гробарі, спокійні, веселі жінки, що несли своїх немовлят і, йдучи, теревенили. На інших вулицях, де музика була швидшою, де мерехтіли гонг і бубон, люди танцювали, вся хода була танцем. Діти сновигали туди-сюди, їх високі викрики піднімалися, ніби ширяння ластівок, над музикою і співом. Усі процесії звивалися до північної частини міста, де на просторому прибережному лузі, що звався Зелені Поля, хлопці і дівчата, оголені, під яскравим світлом, із довгими і вправними руками, по кісточки у грязюці, готували своїх норовливих коней до перегонів. Коні були без упряжі, мали тільки недоуздок без вуздечки. Їх гриви були заплетені срібними, золотими і зеленими стрічками. Їх ніздрі горіли, вони гарцювали і хизувалися один перед одним. Вони були надзвичайно стривожені; кінь – єдина тварина, що прийняла наші церемонії, як свої. Далеко на північ і захід піднімалися гори, які наполовину оточували Омелас, утворюючи щось на зразок ніші. Ранкове повітря було настільки прозорим, що через милі осяяного сонцем повітря було видно, як сніг, що все ще увінчував Вісімнадцять Вершин, горів біло-золотим полум'ям під голубим небом. Вітру було якраз досить, щоб тріпотали прапори, які позначали бігові доріжки. У тиші просторих зелених луків можна було почути музику, що звивалася міськими вулицями, далі чи ближче, але вона весь час наближалася, бадьора неясна солодкавість повітря час від часу здригалася, збиралася докупи і вибухала радісним дзоном.

Радісним! Як розповісти про радість? Як описати жителів Омеласу?

Як бачите, вони не простий народ, хоч вони і щасливі. Але ми більше не скажемо і слова про радість. Усі посмішки віджили своє. Описуючи

все так, починаєш схилятися до певних припущень. Описуючи все так, починаєш шукати короля на баскому жеребці, оточеного благородними лицарями, а чи, може, на золотих ношах, які несуть м'язисті раби. Але короля там не було. Вони не користувалися мечами і не тримали рабів. Вони не були варварами. Я не знаю правил і законів їхнього суспільства, але підозрюю, що їх було зовсім мало. Оскільки вони жили без монархії і рабства, то обходилися і без фондової біржі, реклами, таємної поліції і бомби. Іще раз повторюю, що це був непростий народ, не милі пастухи, не благородні дикуни і не ввічливі утопісти. Вони були не менш складні, ніж ми.

Біда у тому, що у нас погана звичка, яку підтримують догматики і нібито умудрені життєвим досвідом, вважати щастя чимось дурнуватим. Тільки біль інтелектуальний, тільки зло цікаве. Це і зраджує митця: відмова визнати банальність зла і жахливу нудьгу болю. Якщо не можеш їх здолати, то приєднуйся до них. Якщо це ранить, то повторюй знову і знову. Але звеличувати розпач – це прирікати насолоду, охоплювати розумом насильство – це втрачати усе інше. Ми уже майже втратили; ми не можемо описати щасливу людину чи звеличувати втіхи. Як я можу розповісти про людей Омеласу? Вони не були наївними і щасливими дітьми, хоча їх діти були дійсно щасливими. Вони були зрілими, розумними, палкими дорослими, чиї життя не були нещасними. О диво! Але мені хотілося б розповісти про це краще. Хотілося б переконати вас. Омелас звучить для мене як місто із казки, давнє і далеке. Можливо, ліпше було б, якби ви намалювали його у своїй уяві, припустивши, що у якийсь момент воно розростеться, бо напевне я не зможу усім вам догодити. Наприклад, як щодо технологій? Я думаю, що на вулицях і у повітрі немає ні автомобілів, ні гелікоптерів; це зрозуміло з того, що люди Омеласу – щасливі люди. Щастя базується лише на розумінні, що необхідне, що ні потрібне, ні руйнівне і що руйнівне. Десь посередині – те, що непотрібне, але і не шкідливе – комфорт, розкіш, багатство. Цілком очевидно вони могли мати центральне опалення, метро, пральні машини і найрізноманітніші чудесні прилади, ще не винайдені у нас: плавучі джерела освітлення, енергію, здобуту без пального, ліки від звичайної застуди. Або у них могло нічого цього не бути – це не має

значення. Як забажаєте. Я схильна думати, що люди з містечок угору і вниз по узбережжю прибували до Омеласу останніми днями перед Святом на дуже швидких маленьких потягах і двоповерхових трамваях і що залізнична станція в Омеласі насправді найгарніша споруда в місті, хоч і простіша, ніж величний Фермерський Ринок. Але навіть за наявності потягів здається мені, що все ж Омелас вражає декого з вас як святенницьке місто. Посмішки, дзвони, паради, коні, бла-бла-бла. Якщо так, додайте оргію. Якщо оргія допоможе, то не вагайтеся. Проте нехай там будуть храми, з яких виходять чарівні оголені священики і священиці, уже наполовину в екстатичному стані і готові паруватися з будь-яким чоловіком чи жінкою, коханцем чи чужинцем, хто прагне єдності з глибоким божестом крові. Принаймні такою була моя перша думка. Хоча насправді було б краще обійтися без храмів у Омеласі, принаймні без храмів, керованих людиною. Релігії – так, духівництву – ні. Без сумніву, оголені красені можуть просто блукати містом, пропонуючи себе як божественне суфле, щоб вгамувати голод нужденних і екстаз плоті. Нехай вони приєднаються до процесій. Нехай бубни звучать над зляганнями, нехай хіть славиться над гонгами і – важлива річ – нехай нащадків цих захопливих ритуалів люблять і доглядають усі. Єдине, чого, наскільки я знаю, немає у Омеласі – це почуття провини. Але що ще там має бути? Спершу я думала, що там немає наркотиків, але це по-пуританськи. Для тих, кому це подобається, нехай слабкий напосідливий солодкавий аромат наркотиків і випивки робить вулиці міста запашними, наркотиків, які спершу приносять надзвичайну легкість і ясність для розуму і кінцівок, потім після кількох годин дрімливої млості – дивовижні візії про найтаємніші, найприхованіші секрети Всесвіту, пробуджують насолоду від сексу поза всякими переконаннями. І не призводять до звикання. Для більш скромних смаків, думаю, має бути пиво. Що ж іще, що повинно бути у радісному місті? Відчуття перемоги, торжество мужності. Але так само, як ми обійшлися без духовенства, обійдемося і без солдатів. Радість, побудована на успішному вбивстві, – неправильна радість; така нам не підходить; вона страхітлива і незначна. Безмежне і щедре задоволення і великодушний тріумф, ні, не над зовнішнім ворогом, а від душевної єдності із найкращими, найдивовижнішими людьми на світі і пишноти

світового літа. От що хвилює серце жителів Омелас, і перемога, яку вони святкують, – це перемога життя. Я не думаю, що багатьом із них треба приймати наркотики.

Більшість процесій уже досягли Зелених Полів. Дивовижний аромат страв долинає з червоних і синіх торгових наметів. Дитячі обличчя мило замурзані; у благодатній сивій бороді старого заплуталися крихти багатої випічки. Юнаки і дівчата осідлали коней і почали збиратися на старті. Невелика товстенька усміхнена бабуся роздає квіти зі свого кошика, високі юнаки носять її квіти у своєму сяючому волоссі. Дитина років дев'яти-десяти сидить неподалік натовпу, граючи на дерев'яній флейті.

Люди затихають, щоб послухати, і посміхаються, але не говорять до дитини, бо вона не припиняє грати і не бачить їх, її темні очі повністю заглиблені у солодку, витончену магію мелодії.

Нарешті вона закінчує і повільно опускає дерев'яну флейту в руках.

Так, ніби ця нетривала тиша була знаком, усі разом звучать сурми з павільйону біля старту – владні, тужливі, пронизливі. Коні зводяться на свої стрункі ноги, деякі іржать у відповідь. Задумливі юні наїзники гладять коней по шиях, заспокоюють, шепочуть: "Тихо, тихо, моя красо, моя надіє...". Починають шикуватися уздовж лінії старту. Натовпи навколо іподрому – ніби схвильована вітром і всіяна квітами трава. Почалося Свято Літа.

Ви в це вірите? Ви приймаєте свято, місто, радість? Ні? Тоді дозвольте мені описати ще одну річ.

У підвалі одної громадської будівлі Омеласу чи, може, у погребі одного з просторих будинків є кімната. Там одні замкнені двері і немає вікон. Трохи світла, тьмяного від пилу, просочується у щілини між дошками і з віконечка, затягнутого павутиною, десь у підвалі. У кутку

кімнатки кілька швабр із жорсткими, злиплими, смердючими щітками стоять біля іржавого відра. Підлога земляна, трохи волога на дотик, як зазвичай ґрунт у підвалі.

Кімната близько трьох кроків завдовжки і двох кроків завширшки – звичайна кімната для швабр чи покинута комірчина. У кімнаті сидить дитина. Це може бути хлопчик чи дівчинка. Вона виглядає на шість років, хоча насправді їй майже десять. Вона недоумкувата. Можливо, вона народилася з якимись вадами, чи, може, стала розумово відсталою через страх, недоїдання і нехтування. Дитя дулубається у носі, інколи незграбно рухає пальцями на ногах чи геніталіями, оскільки воно сидить згорбившись у кутку найдалі від відра і двох швабр. Воно боїться швабр. Вважає їх жахливими. Заплющує очі, але все ж знає, що швабри там стоять; двері зачинено, і ніхто не прийде. Двері завжди замкнені, і ніхто ніколи не приходить, хіба інколи – дитина не має уявлення про час чи інтервал – інколи двері жахливо гуркочуть і відчиняються, заходить хтось один чи декілька людей. Один може зайти і дати стусана дитині, щоб змусити її встати. Інші ніколи не підходять близько, а витріщаються на неї наляканими очима, повними огиди. Миска для їжі і глек для води поспішно наповнюються, двері замикаються, очі зникають. Люди біля дверей ніколи нічого не кажуть, але дитина, яка не завжди жила у комірчині й ще пам'ятає сонячне світло і голос матері, інколи говорить. "Я буду хорошим, – каже вона. – Будь ласка, випустіть мене. Я буду хорошим!" Вони ніколи не відповідають. Раніше дитина кликала на допомогу вночі й багато плакала, але зараз тільки скиглить – "і-хее, і-хее" – і говорить все менше й менше. Вона настільки худа, що у неї немає литок; живіт випинається; вона живе на половині миски мащеної каші на день. Вона оголена. Її сідниці і стегна – суцільна гнійна рана, бо вона постійно сидить на своїх екскрементах.

Вони всі знають, що вона там, усі жителі Омеласу. Деякі з них приходили подивитися на дитину, інші задовольняються просто тим, що їм відомо. Усі вони знають, що вона там повинна бути. Деякі з них розуміють, чому, деякі ні, але всі вони усвідомлюють, що їхнє щастя, краса їхнього міста, ніжність їхньої дружби, здоров'я їхніх дітей,

мудрість їхніх вчених, майстерність їхніх виробників і навіть щедрість їх урожаю та лагідна погода їх небес повністю залежать від мерзенного бідування цієї дитини.

Це зазвичай пояснюють дітям, коли їм від восьми до дванадцяти років, коли вважають, що вони здатні це зрозуміти; і більшість з тих, хто приходять подивитися на дитину, – молоді люди, хоча досить часто приходить чи знову повертається дорослий. Неважливо, наскільки глибоко їм пояснюють суть справи, ці юні глядачі завжди почувають шок і знемогу від побаченого. Вони відчувають огиду, за яку, як раніше думали, вони вищі. Вони відчувають гнів, огиду, безпомічність попри усі очікування. Вони б хотіли зробити щось для дитини. Але нічого не можуть вдіяти. Якщо дитину виведуть на світ Божий з того мерзенного місця, якщо її покупають, нагодують і заспокоять, то це, звісно, буде добра справа, але якщо це зробити, то того ж дня і години уся краса і втіха, усе багатство Омеласу всохне і зруйнується. Такі умови. Проміняти усе добро і благодать кожного життя в Омеласі на те єдине і крихітне поліпшення, відкинути щастя тисяч заради шансу на щастя одного – це взяти на себе страшну провину.

Умови суворі і непохитні: до дитини не можна промовити навіть доброго слова.

Часто молоді люди приходять додому в сльозах або у безмовному гніві, побачивши дитину і зіткнувшись із цим жахливим парадоксом. Вони думають про це тижнями чи навіть роками. Але коли приходить час, вони усвідомлюють, що навіть коли дитину звільнити, їй не буде багато користі від цієї свободи: певне неясне задоволення від тепла і їжі, без сумніву, але не набагато більше. Вона настільки деградована, настільки недоумкувата, щоб відчути справжню радість. Вона занадто довго боялася, щоб звільнитися від страху. Її звички надто грубі, щоб відповідати на людяне поводження. І справді, після всього цього вона очевидно буде нещасною без стін навколо, які б її захищали, без темряви для її очей і без власних екскрементів, на яких вона могла б сидіти. Їхні сльози від гіркої несправедливості висихають, коли вони

починають сприймати жахливу правду дійсності і приймати її. Та все ж саме їхні сльози і гнів, спроба їх щедростів і прийняття їх безпомічності, можливо, і є справжнім джерелом величі їхніх життів. Їх щастя не беззмістовне і не безвідповідальне. Вони знають, що вони, як і дитина, не вільні. Вони мають співчуття. Саме існування дитини і їх знання про це існування творять благородство їх архітектури, гостроту їх музики і глибину їх науки. Це через ту дитину вони такі ніжні з дітьми. Вони знають, що якби той нещасний не шморгав би носом у темряві, інший, флейтист, не міг би творити радісної музики, коли юні вершники шикуються у всій своїй красі на старті, осяяні світлом першого літнього ранку.

Тепер ви вірите їм? Тепер вони правдоподібні? Але треба сказати ще одну річ, цього разу неймовірну.

Іноді один із підлітків, що приходять подивитися на дитину, не приходить додому, щоб хлипати чи гніватися, власне, не приходить додому взагалі. Інколи також значно дорослiші чоловік чи жінка замовкають на день чи два, а потім ідуть з дому. Ці люди виходять на вулицю і крокують самі. Вони йдуть і йдуть, аж поки не покидають Омелас, виходячи через чудові ворота. Вони продовжують іти сільськогосподарськими угіддями Омеласу. Кожен іде сам: юнак чи дівчина, чоловік чи жінка.

Настає ніч, мандрівник мусить проходити сільськими вулицями, де у вікнах будинків горить жовте світло, мусить іти у темряву полів. Кожен сам, вони ідуть на захід чи на північ, у гори. Вони все йдуть. Вони покидають Омелас, вони ідуть у темряву і не повертаються. Місце, куди вони ідуть, навіть важче уявити для більшості з нас, ніж місто щастя. Я взагалі не можу вам його описати. Можливо, воно навіть не існує. Але схоже, вони знають, куди ідуть, ті, хто покидають Омелас.

Джерело:Журнал Всесвіт